

İSTİKLÂL MAHKEMELERİ

Av. Mustafa ERYILMAZ

Giriş:

İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet döneminin en çok tartışılan konularından biridir. Kimilerine göre Cumhuriyetin kuruluşunda yararlı bir rolü olan bu mahkemeler, kimilerine göre de bir tedhiş kuruluşlarıdır. 11.09.1920 tarih ve 21 no.lu " Firariler Hakkında Kanunla" kurulan bu mahkemelerin yetkileri kısa bir süre sonra genişletilmiş, baktığı on binlerce davada yüzlerce idam cezası vermiştir.

İstiklâl mahkemelerinin çalışmaları Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olarak iki bölümde ele alınmaktadır. Konunun genişliği nedeniyle burada İstiklâl Mahkemelerinin sadece Milli Mücadele sürecindeki çalışmalarına yer verilecektir.

Kuruluş:

Mondros Mütarekesinden sonra Anadolu'da ayaklanmalar başlamıştı. Kısa bir süre sonra M. Kemal Atatürk'ün önderliğinde birleşen bu ayaklanmalar güçlü bir milli mücadeleye dönüştü. İşgalcilere yönelik bu savaş aynı zamanda Hilafet ve Saltanatın temsil ettiği eski düzene karşı bir ihtilaldi.

İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş nedenini anlamak için Mondros Mütarekesinden sonraki Anadolu'nun genel durumunu, Milli Mücadelenin başlangıcındaki güçlükleri bilmek gerekir. BMM işgale karşı savaşabilmek için düzenli ordu kurmak, içte oluşan ihanet cephesini yok etmek, güvenliği ve birliği sağlamak, özellikle asker kaçakları sorununu çözümlenmek zorundaydı.

Asker kaçakları düzenli ordu için büyük tehlikeydi. Ayrıca iç isyanların insan gücünü oluştuyordu. Keza Yunan ordusuna katılan yerli Rumlar da büyük bir tehlike idi.

Fransız İhtilâl mahkemeleri örnek alınarak 11.09.1920 tarih ve 21 no.lu yasayla kurulan İstiklâl Mahkemeleri; olağanüstü tehlike karşısında, yasama organının kendi içinden seçtiği üyelerden kurulu olağanüstü mahkemelere, olağanüstü yetkiler verilmesi sonucu kurulan ihtilal mahkemeleridir.

İstiklâl Mahkemeleri BMM adına çalışacaklardır. Kararları kesin ve temyizi yoktur. Kararın uygulamasından asker-sivil bütün görevliler sorumludurlar. Mahkemeler verdikleri kararlardan dolayı sorumlu değildirler.

Önceleri üç üyesi olan mahkemelerin üye sayısı 249 sayılı yasayla biri yedek olmak üzere dörde çıkarıldı ve savcılarda mahkemelerde yer aldılar. Savcıların yer almadığı dönemde ilk tahkikat hükümetçe yapıldı. Suçlular

hakkında ileri sürülen iddia okunur, suçlu savunmasını yaptıktan sonra karar bildirilirdi. Ölüm cezaları karardan hemen sonra infaz olunurdu. İstiklâl Mahkemeleri kararlarını vicdani kanaatlarına dayanarak verirlerdi. Karar verilmesi için delile gerek yoktu. Bir kimsenin suçluluğuna dair vicdani kanaat uyanırsa hapisten idama karşı her türlü cezaya çarptırabilirdi. Kararlar oy çokluğuyla alınırdı. Sâvcının tefhimden başlayarak üç gün içinde BMM' ne itiraz hakkı vardı.

Suçlar:

Esas amacı asker kaçakları sorununu çözmek olan İstiklâl Mahkemelerinin yetkileri 249 sayılı yasayla genişletilmiş Milli Mücadele ve İhtilale karşı her eylem İstiklâl Mahkemelerinin görev alanı içerisine alınmıştır. Bunlar önemine göre şöyle sıralanabilir: vatana ihanet, ayaklanma, casusluk, bozgunculuk ve aleyhte propaganda, soygunculuk, görevi kötüye kullanma, halka eziyet ve baskı, asker ailesine saldırmak, katil, düşman işgalinden yararlanarak kanunsuz hareketlerde bulunmak, düşmana yardım ve işbirliği, düşman ordusuna katılmak ve Tekafil-i Milliye'den mal kaçırmak. (Sakarya Savaşı öncesinde 7-8 Ağustos 1921'de çıkarılan; ordunun gereksinimlerini karşılamak ve bedelleri sonradan ödenmek üzere halkın elindeki yiyecek ve yakacak maddelerinin; tüccar ve halkın elindeki kumaş, yün, deri gibi giyecek malzemesinin %40'ünün; araba, koşum ve binek hayvanlarının %20'nin ve halkta bulunan silahların tamamının alınmasını ayrıca her evden bir takım çamaşır, bir çift çorap ve çarık toplanmasını öngören kanun hükmündeki emirlere uymamak).

İstiklâl Mahkemeleri, rakı satmak, noksan ekmek imal etmek, fuhşa teşvik, hakaret, sarkıntılık vb. davaların sanıklarını da yargıladı.

Cezalar:

İstiklâl Mahkemeleri suçlara önemine göre şu cezaları veriyordu

- 1) Asılmak ya da kurşuna dizilmek suretiyle idam.
- 2) Kalebent, kürek, ağır hapis.(Kalebentlik bir kaleye kapatılmak,kürek de gemilerde forsalık anlamına geliyor ancak burada "ağır hapis" olarak anlaşılmalıdır.)
- 3) Sürgün
- 4) Değnek vurmak (40-100 adet).
- 5) Zararı ödetme
- 6) Görevden uzaklaştırma
- 7) Halka ve askere teşhir
- 8) Milli Mücadele sonuçlanıncaya kadar gözaltına alınma
- 9) Mal ve mülke el koyma, yakma, yıkma
- 10) Kaçak yerine yakınına askere alma ve ayrıca kaçağın köy ya da mahallesinden 200 TL. ağır para cezası alma.

Çalışma Şekli:

İstiklâl Mahkemeleri göreve başladıktan sonra durumu BMM' ne bildirir Meclis'de kendilerine başarı dilerdi. Mahkemeler kendi bölgesi içinde dolaşırlardı. Bölge sınırlarındaki uyuşmazlık BMM'nce çözüldü.

Göreve başlayan İstiklâl Mahkemeleri diğer mahkemelerdeki dosyaları da devr alırdı.

İstiklâl Mahkemeleri gazeteler ve idareciler aracılığıyla beyannameler yayınlanıp halkı milli mücadeleye katılmaya çağırıyor, suçlulara teslim olmaları halinde af fırsatı tanıyorlardı.

Her mahkemenin kapısında büyük levha ile mahkemenin ismi yazılı bulunurdu. Mahkeme kurulunun oturduğu yerin arkasında yine büyük levha ile "İSTİKLÂL MAHKEMESİ MÜCADELESİNDE YALNIZ ALLAH'TAN KORKAR" yazısı asılıydı.

Yargılamalar açık yapıldı.

İstiklâl Mahkemelerinde uzun süre görev yapan Kılıç Ali, Rusya ziyaretinde, Çiçerin'in İstiklâl Mahkemelerini ÇEKA'ya benzetmesi üzerine, kendisinin;" ÇEKA Mahkemelerinin gizli ve dört duvar arasında faaliyette bulduklarını, İstiklâl Mahkemelerinin ise millet karşısında her davayı açık muhakeme ederek hüküm verir" dediğinde Çiçerin'in kendisine hak verdiğini ve bu halin inkılap mahkemeleri için bir itimat ve emniyet unsuru teşkil eder dediğini hatıralarında nakleder.

Mahkemeler Ve Çalışmaları:

Milli Mücadele içinde 14 İstiklâl Mahkemesi görev yaptı. Sadece Ankara İstiklâl Mahkemesi 7 Ekim 1920'den 31 Temmuz 1922'ye kadar kesintisiz görev yaptı. Diğerleri 17 Şubat 1921'de kaldırılıp Ağustos 1921'de yeniden kuruldu. İlk dönemde oluşturulan İstiklâl Mahkemeleri görevlerini süratle yerine getirdiler. Bu Mahkemelerin çalışmalarına kısaca bir göz atalım.

1) Ankara İstiklâl Mahkemesi: İstiklâl Mahkemeleri içinde en ağır yükü Ankara İstiklâl Mahkemesi yüklendi. İstanbul'da ki Damat Ferit Paşa Hükümetinin kimi üyeleri ile Sevr Anlaşmasını imzalayanlarını gıyaplarında yargılayıp vatana ihanetten idama mahkum etti. Kuvayı İnzibatiye'ye katılanları, yönetenleri, Askeri Nigahban Cemiyeti Yöneticilerini de gene gıyaplarında yargılayıp ağır cezalara çarptırdı. Bu Mahkeme ayrıca Çerkez Ethem ve kuvvetleri hakkında da idam cezaları verdi. Aynı dönemde Gizli Komünist Partisi kuranlar ile Yeşil Ordu mensupları hep bu mahkemelerde yargılandılar ve çoğunlukla ölüm cezasına mahkum edildiler. Yakalananların cezaları hemen infaz edildi.

"Resimli Hafta" dergisindeki bir yazısı nedeniyle Cevat Şakir'e üç yıl sürgün cezası verildi. Halikarnas Balıkcısı'nın Bodrum'a yerleşmesi bu nedenle olmuştur. Ankara İstiklâl mahkemesinin iki yılda yargıladığı sanık sayısı 13.096'dır. Hüküm giyenlerden 108'i idama, 279'u müeccelen idama, 48'i de gıyaben idama mahkum oldu. Yargılananlardan 470'i beraat etti. Diğerleri muhtelif cezalara çarptırıldı.

2) Eskişehir İstiklâl Mahkemesi: 20.10.1920 ile 17.02.1921 tarihleri arasında görev yapmıştır. 13.489 sanığın yargılandığı mahkemede 57 idam, 594 müeccelen idam, 20 gıyaben idam, 470 beraat kararı verilmiş diğerleri muhtelif cezalara çarptırılmıştır.

3) Isparta İstiklâl Mahkemesi: 21.10.1920 ile 22.02.1921 tarihleri arasında Antalya ve Denizli'de de çalışan mahkeme yargıladığı 555 sanığın 248'ini beraat ettirirken 7 idam, 6 gıyaben idam cezası verdi. Diğerleri muhtelif cezalara arpıtıldı.

4) Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi: Bir ay kadar çalıştığı tahmin olunan mahkemenin çalışmalarıyla ilgili bilgi mevcut değil.

5) Konya İstiklâl Mahkemesi: 01.10.1920 ile 18.02.1921 tarihleri arasında yargılanan 3600 sanığın 575'i beraat etti. 2 idam, 1 gıyaben idam cezası verildi. Diğerleri muhtelif cezalara arpıtıldı.

6) Pozantı İstiklâl Mahkemesi: 15.11.1920'de kuruldu. Çok kısa bir çalışma dönemi içinde 31 kişi yargıladı. 5'i cinayet, 2'si casusluk suçundan 7 asıldı.

7) Sivas İstiklâl Mahkemesi: 20.10.1920 ile 15.03.1921 arasında 280 sanık yargılandı. 12 idam, 1 gıyaben idam 109 mccelen idam cezası verildi. Sanıkların hemen hepsi Rum'du. Genellikler Amasya'da çalıştığı için resmi kayıtlarda dahi adı Amasya İstiklâl Mahkemesi olarak geçiyordu.

8) Kastamonu İstiklâl Mahkemesi: 16.10.1920 ile 02.03.1921 tarihleri arasında binlerce kişi yargıladı. 420 kişiye cezalandırdı. 4' eşiğe, 2'si casus ve 5'i asker kaçağı olmak üzere 11 kişiye idam etti.

İkinci Dönem İstiklâl Mahkemeleri: 17.02.1921'de Ankara İstiklâl Mahkemesi dışındaki İstiklâl mahkemelerinin görevlerine son verildi. Ancak, kısa bir süre sonra Anadolu'da soygun, ayaklanma, kaçak ve adi suçlar yeniden çoğaldı. 23 Temmuz 1921'de Meclis; Kastamonu, Konya ve Samsun'da c İstiklâl mahkemesi kurulmasına karar verdi.

05.08.1921'de mahkemeler Başkomutan Mustafa Kemal'e bağlandılar. 08.09.1921'de Yozgat İstiklâl Mahkemesi kuruldu.

İkinci dönem İstiklâl mahkemeleri 1922 Ağustosuna kadar görev yaptı. Bu mahkemelerin çalışmalarını özetlersek:

Kastamonu İstiklâl Mahkemesi: 9016 sanığı yargıladı. 35 idam verdi 3 kişi gıyaben idama mahkum olurken 648 sanık beraat etti. Diğerleri muhtelif cezalara arpıtıldı.

Konya İstiklâl Mahkemesi: 14071 sanığı yagıladı. 166 idam cezası verdi 7217 kişi beraat etti. Diğerleri muhtelif cezalara arpıtıldı.

Samsun İstiklâl Mahkemesi: 2420 sanık yargıladı. 485 idam, 137 gıyaben idam cezası verildi. İdam edilenlerden 177'sinin suçu Pontusculuktu.

Yozgat İstiklâl Mahkemesi: 22.10.1921 ile 23.07.1922 tarihleri arasında 2673 sanığı yargıladı. 56 idam, 24 gıyaben idam ve 862 beraat kararı verdi.

İkinci dönem İstiklâl Mahkemeleri 31 Temmuz 1922 gün ve 249 sayılı yasa ile kaldırıldı.

Sonuç: Milli Mücadele döneminde görev yapan İstiklâl mahkemelerinin görevlerini başarı ile yaptıkları söylenebilir. Kaçaklar büyük ölçüde nlenmiş, 100.000 dolayında firari er bu mahkemeler aracılığıyla kıtalarına geri gönderilmiştir. Mahkemeler düzenin sağlanmasına da büyük katkıda bulundular.

Cumhuriyet döneminde görev yapan İstiklâl mahkemelerinin ise kararları hala tartışılmaktadır. Bu dönemde görev yapan mahkemelerin bir "tedhiş mahkemesi" olup olmadığının takdirini tarihçilere bırakmanın doğru olduğu kanısındayım.

Kaynak: Ergun Aybars, İstiklâl Mahkemeleri
Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet
Kılıç Ali, İstiklâl Mahkemesi Hatıraları

09.03.2003